

Brotlaibidol i jantarna perla

Brotlaibidoli ili „enigmatske table“ (postoji još mnogo drugih naziva), predmeti su napravljeni od gline, a samo u Italiji od kamena, ovalnog ili pravokutnog oblika s utisnutim nizovima apstraktnih simbola (Piccoli & Zanini 2005, 83). Njihova namjena nije u potpunosti definirana pa postoje mnoge teorije: talismani, ritualni objekti, kalupi za lijevanje, kalendari, računalni instrumenti ili predmeti koji su na neki način bili povezani s trgovinom jantara (Piccoli & Zanini 2005, 89 i Bandi 1974). U novije vrijeme sve više autora zastupa tezu kako su to predmeti korišteni u različitim prapovijesnim zajednicama u sklopu trgovine ili razmjene dobara na velikim udaljenostima, što je uključivalo kulturne i socijalne interakcije. Glavno opravdanje za ovakvu interpretaciju leži u činjenici da su *Brotlaibidoli* pronađeni na područjima koja su naseljavale različite populacije. One su govorile različitim jezicima i imale različitu društvenu strukturu, no unatoč tome svima njima su simboli na ovim predmetima bili razumljivi, prenoseći tako određene informacije na širokom prostoru od Italije preko Njemačke, sve do područja donjeg toka Dunava (Marchesini 2011, 43). Tako je „komunikacija“ *Brotlaibidolima* obuhvaćala nevjerojatno veliki prostor od 1500 km u smjeru jugoistok-sjeverozapad i 1400 km u smjeru jugozapad-sjeveroistok (David 2016, 27).

Velika većina *Brotlaibidola* pronađena je u naseljima smještenima blizu ili na samom području velikih planina, počevši od Apenina, preko Alpa, Sudeta i Karpata sve do Đerdapa, što bi moglo upućivati na komunikacijske putove preko ovih teško prohodnih planinskih lanaca. *Brotlaibidoli* se datiraju u vrijeme razvijene kulture Polada, klasične faze kultura Větřov i Mad'arovec (Točik 1964, 163 i 164 i Točik & Vladar 1971, 419 i 420), kasne faze grupe Unterwölbling, kasne unjetičke kulture, kasne licenske keramike i proto-Szere-mle faze, što u relativnokronološkom okviru odgovara stupnjemima Br A2 i B1 (Trnka 1992, 620, Benkovski Pivovarov 1977, 11, Fasani 1970, 112, Kneipp 1986, 410 i 411), točnije od BrA2b stupnja do starijeg BrB1 stupnja (David 2016, 28). J. Köninger donosi detaljan pregled lokaliteta na kojima su *Brotlaibidoli* pronađeni u pouzdanim stratigrafskim kontekstima te zaključuje kako se svi mogu datirati u ova dva navedena relativno kronološka stupnja, osim lokaliteta Deršida u istočnoj Rumunjskoj, na kojem su *Brotlaibidoli* pronađeni u sloju 3 i 4, koji se datiraju u vrijeme stupnja Br B i C (Köninger 1998, 446). Apsolutnokronološki datumi dobiveni su iz uzoraka drveta s lokaliteta u području srednjeg toka Dunava i gornje Italije te iz uzoraka kostiju s lokaliteta Bodman-Schachen I u jugozapadnoj Njemačkoj (Köninger 1998, 446 i Rind 1999, 99 i 100). *Brotlaibidol* s ovoga lokaliteta datiran je u 1612. g. pr. Kr. (Köninger 1998, 452). Za kulturu Větřov dobiveni su datumi u rasponu od 1700. do 1500. g. pr. Kr., dok se kod kulture Mad'arovec oni kreću od 1700. do 1430. g. pr. Kr. (Köninger 1998, 453). Na području gornje Italije za *Brotlaibidole* iz vremena ranoga brončanog doba dobiveni su datumi od 2050. do 1800. g. pr. Kr., što odgovara vremenu stupnja B kulture Polada, dok su za one iz srednjobrončanodobnih slojeva dobiveni datumi od 1800. do 1400. g. pr. Kr. (Köninger 1998, 457).

Mnogo je autora pisalo o simbolima utisnutima na *Brotlaibidole*, o njihovoj učestalosti, kombinacijama u kojima dolaze, rasporedu na površini (Piccoli & Zanini 2005, 84-87, Zorzi 1955/1956, 391, Köninger 1998, 435-441) i svi smatraju kako su simboli utisnuti drvenim ili koštanim instrumentima. Jedino E. Hanajlova, analizirajući ukrase s *Brotlaibidola* iz Veselé i Nitriansky Hrádoka, navodi kako su oni bili napravljeni utiskivanjem ploda biljke *Lavatera thuringiaca* (Hanajlova 1999, 28 i Sl. 2). Hrvatska riječ za biljku je stola, od koje se dobivaju prediva vlakna, a pripada porodici sljezova.

Prvi nalazi *Brotlaibidola* potječu s istraživanja lokaliteta Mada'arovec, koje je između 1868. i 1872. g. proveo barun Jenő Nyáry, nakon čega je cjelokupni materijal doniran Correr muzeju u Veneciji (Nardi 2011, 22). Prva arheološka istraživanja koja su na svjetlo dana iznijela ove predmete jesu istraživanja O. Monteliusa s kraja 19. stoljeća na sojeničkom naselju Polada (Nardi 2011, 22). Nakon toga je dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća bilo još nekoliko pojedinačnih nalaza, nakon čega tek pedesetih godina kreće pravo zanimanje za ove predmete, potaknuto F. Mortonovom objavom privatne kolekcije sa sojeničkog naselja Ledro (Nardi 2011, 23). Do danas je to zanimanje rezultiralo prikupljanjem cjelokupnog korpusa *Brotlaibidola*, više od tri stotine nalaza, koji su statistički i analitički obrađeni na internetskoj stranici www.tavoletteenigmatiche.it, s popratnim i detaljnim popisom literature.

Slika 35: Karta rasprostiranja Brotlaibidola, prema David 2016

Kao što je već rečeno, većina *Brotlaibidola* potječe iz naselja, od kojih su neka bila specijalizirana za proizvodnju, i to posebice metalnih predmeta, zatim iz naselja u kojima su pronađeni predmeti vezani uz trgovinu s udaljenim krajevima, npr. jantar i kositrene perle, te iz naselja u kojima je pronađena importirana keramika (Piccoli 2011, 27), što sve odražava živu interakciju između različitih zajednica. Jedini pouzdani grobni nalaz *Brotlaibidola* je onaj iz groba 205 u Franzhausenu, u kojemu je pronađeno i brončano šilo (Trnka 1992, 616). *Brotlaibidol* s lokaliteta Vršac-At slučajni je nalaz, kao i onaj s lokaliteta Banatska Palanka, u čijoj se blizini nalaze dvije nekropole nositelja kulture panonske inkrustirane keramike pa se pretpostavlja da nalaz potječe iz groba (Rašajski 1988/1989, 13). *Brotlaibidol* iz Kladova, za koji se smatralo da potječe s lokaliteta Oršava, s ostalim pronađenim materijalom čini jedinstvenu cjelinu, na temelju čega su se svi nalazi pripisali razorenom grobu (Rašajski 1988/1989, 14), no to je svakako diskutabilno ako se uzme u obzir prvobitna kriva lokacija nalaza. Za osam *Brotlaibidola* s lokaliteta Ostrovul Mare također se ne zna stratigrafski kontekst, pa nije jasno da li potječu s nekropole ili obližnjeg naselja (Rašajski 1988/1989, 15). U novije vrijeme pronađen je *Brotlaibidol* u jednom od najvećih tumula unjetečke kulture na lokalitetu Bornhocka (Meller, Schunke 2016, 443). Riječ je o jednom od četiri najveća i najbogatija tumula iz vremena ranoga brončanog doba koja svoje bogatstvo duguju trgovini/razmjeni sirovina (bakra i kositra), ali i jantarnom putu (Meller, Schunke 2016, 455-462).

Na području Hrvatske, osim lokaliteta Alilovci-Lipje, *Brotlaibidoli* su pronađeni još i na gradini Monkodonja, nedaleko od Rovinja, te na još nekoliko lokaliteta u Istri i na sjevernom Jadranu. Unutar akropole Monkodonje, u većim prostorijama nepoznate namjene, pronađeno je šest *Brotlaibidola*: jedan je pronađen u blizini južnih vrata, jedan uz zapadni rub gornjeg grada, jedan uz južni dio glavnog bedema i njih tri su pronađena na prostoru sjeverozapadnog kuta akropole (Mihovilić 2020, 117). Nalaz s gradine Sv. Bartolomej na otoku Cresu neki autori različito tumače. K. Buršić Matijašić navodi kako je riječ o pintaderi koju datira u vrijeme kasnog neolitika i eneolitika (Buršić Matijašić 1993, 9 i 10 i Jerbić Percan 2011, 18), dok je na internetskoj stranici www.tavoletteenigmatiche.it ovaj nalaz uveden kao *Brotlaibidol* pod rednim brojem 175. K. Mihovilić donosi Marchesettijev crtež iz 1924. godine na kojem se lijepo vidi da je zaista riječ o *Brotlaibidolu* (Mihovilić 2020,

Slika 36: Brotlaibidol iz Alilovaca

Sl. 16). Ostali lokaliteti na kojima su pronađeni *Brotlaibidoli* su: Briškova jama iznad Trsta, Vrčin i Nezakcij (Mihovilić 2020, 131).

Brotlaibidol iz Alilovaca pronađen je u SJ 10, za koju su dobiveni radiokarbonski datumi od 1650. do 1460. godine pr. Krista. Teži 71 g, dugačak je 6,4 cm, širok 4,5 cm, a debljina mu je 2 cm (T. 186). Ukrašen je dvostruko utisnutim krugovima između kojih se nalazi radijalni, pravilni ukras. Krugovi su raspoređeni u tri reda, prvi i treći red su ukrašeni s po četiri utisnuta kruga u nizu, dok je drugi, središnji red, ukrašen s pet utisnutih krugova u nizu i jednim koji malo od-

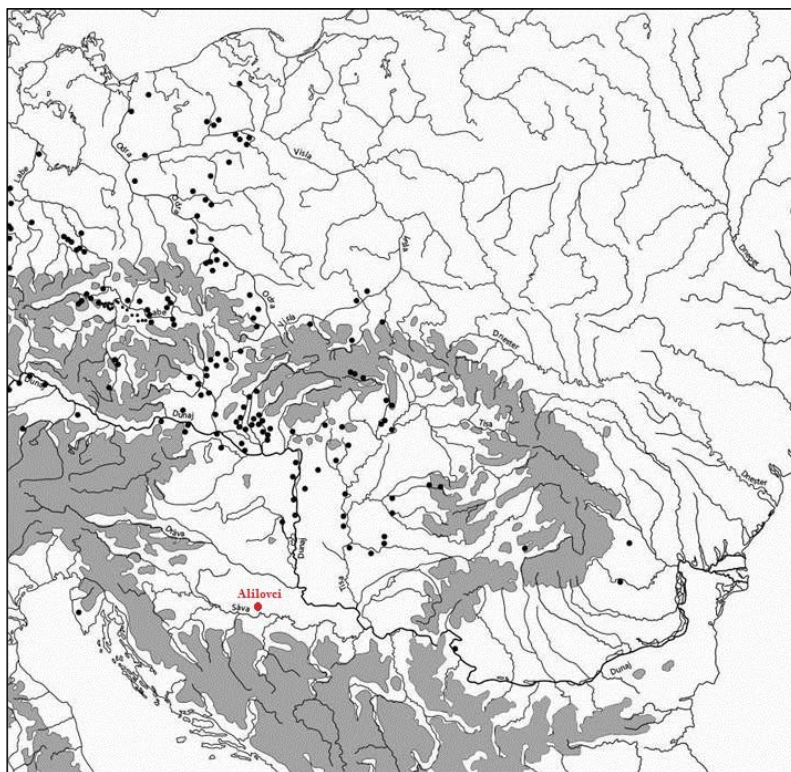
stupa. Upravo je taj dvostruko utisnuti krug koji odstupa od niza, dodatno, na lijevom rubu, ukrašen okomitom, plitko urezanom linijom. Stražnja strana je neukrašena. Površina je zaglađena i oker-crvene boje, s primjesama sivo-crne na sredini i lijevom, bočnom dijelu. Glina je potpuno pročišćena, bez primjesa.

Motiv dvostruko utisnutih krugova između kojih se nalazi radijalni ukras vrlo je čest na *Brotlaibidolima*. Kao što je već rečeno, E. Hanajlova smatra kako je ovakav ukras dobiven utiskivanjem ploda biljke *Lavatera thuringiaca* (Hanajlova 1999, 28 i Sl. 2). Na tabli 186 uz crtež *Brotlaibidola* napravljena je i moguća rekonstrukcija³ alata kojim se utiskivao ukras. Ovakva alatka se vrlo lako mogla napraviti od kosti ili drveta. Prema obliku naš primjerak odgovarao bi tipu 1b3 prema podjeli A. Piccolia i A. Zaninia (Piccoli & Zanini 2005, Sl. 4), dok bi prema podjeli S. Carafe pripadao prvoj i najbrojnijoj grupi koju čine *Brotlaibidoli* ukrašeni jednostrukim ili dvostrukim krugovima koji mogu imati radijalni ukras (Carafa 2013, 63). M. Battisti smatra kako između 1850 BC i 1650 BC kreće difuzija *Brotlaibidola* iz Italije preko Alpa, nakon čega se formiraju dvije grupe (Battisti 2015, 17): prva u Austriji i Njemačkoj, gdje pronalazimo *Brotlaibidole* grupe 7 prema podjeli S. Carafe, i druga u Slovačkoj, gdje su pronađeni samo *Brotlaibidoli* grupe 1. Na temelju takve podjele, zaključuje kako je moguće da je Mad'arovec kultura preuzela ovakve oblike, sistematizirala ih te kao jedinstveni sustav širila dalje (Battisti 2015, 17). Preko 50 % *Brotlaibidola* grupe 1 dolazi upravo iz tog prostora, što je vrlo važan podatak ukoliko znamo da su na tom prostoru Slovačke rudonosna gorja s velikim količinama bakra. Zbog svega navedenog, M. Battisti zaključuje kako su nosioci kulture Mad'arovec „prigrlili“ *Brotlaibidole* i prilagodili ih svojim potrebama kako bi napravili sistematizaciju unutar proizvodnje metala (Battisti 2015, 13). Nakon toga, između 1650 g. pr. Krista i 1400 g. pr. Krista, nosioci kulture Mad'arovec ponovno šire takve oblike natrag sve do Italije te Dunavom do Rumunjske (Batisti 2015, 17, Sl. 5A). Ovakvom apsolutnokronološkom okviru odlično odgovaraju spomenuti radiokarbonski datumi iz Alilovaca, dok tipološka slika keramičkog materijala upotpunjuje relativne kronološke okvire. Većina *Brotlaibidola* potječe iz naselja od kojih su neka bila specijalizirana za proizvodnju, i to posebice metalnih predmeta, zatim iz naselja u kojima su pronađeni predmeti vezani uz trgovinu s udaljenim krajevima, npr. jantar i kositrene perle, te iz naselja u kojima je pronađena importirana keramika (Piccoli 2011, 27), što sve odražava živu interakciju između različitih zajednica. Zbog toga neki autori direktno povezuju *Brotlaibidole* uz distribuciju jantara s Baltika (Bandi 1974, 251, Ilon 2015, 301). Proto-Szeremle zdjela pronađena u sondi A zajedno s *Brotlaibidolom* te jantarna perla iz sonde E svakako upotpunjuju ove teze!

Jedini pouzdani nalaz *Brotlaibidola* u zatvorenoj cjelini s licenskom keramikom pronađen je u sondi III na naselju Grosshöflein-Föllik (Benkovsky-Pivovarova 1977, Sl. 1). Osim *Brotlaibidola* i mnogobrojnih ulomaka keramike, pronađene su i dvije brončane igle tordiranog vrata, na temelju čega autorica zaključuje kako se ovaj naseobinski horizont može datirati u vrijeme kasne faze ranoga brončanog doba i početka srednjega brončanog doba (Benkovsky Pivovarova 1977, 2, 7 i 11). Na lokalitetu Veselé pronađeno je sedam *Brotlaibidola*, no

³ Za crteže i rekonstrukciju alata najtoplije zahvaljujem našem vrsnom crtaču Krešimiru Rončeviću.

okolnosti nalaza nisu poznate (www.tavoletteenigmatiche.it, 311 i 320-326). Vjerojatno je riječi o površinskim nalazima pa se ne može govoriti o odnosu s licenskim ulomcima iz jame 103 S. Na lokalitetu Böhheimkirchen u kvadrantu B pronađena su dva *Brotlaibidola* (www.tavoletteenigmatiche.it, 163 i 164). U istom su kvadrantu pronađeni i licenski ulomci zajedno s materijalom grupe Böhheimkirchen kulture Věteřov (Rind 1999, 95). Ista je situacija zabilježena i na naselju kulture Věteřov, Waidendorf-Buhuberg (www.tavoletteenigmatiche.it, 331, 332 i Kiss 2013, 78). U Mađarskoj, u blizini Vépa, također unutar naselja kulture Věteřov, pronađena je licenska zdjela zajedno s *Brotlaibidolom* (Melis 2017, 20). Nalaz *Brotlaibidola* i jantara na istom lokalitetu dobro se uklapa u teorije nekih arheologa o međusobnom odnosu ovih predmeta u prapovijesnoj mreži trgovine i razmjene dobara.

Slika 37: Karta rasprostiranja jantara, prema Markova 2012.

Jantar je kroz povijest uz dekorativnu funkciju imao i medicinsku važnost. Tako Plinije Stariji navodi kako jantar štiti od gušavosti te pomaže u liječenju nervnih oboljenja, bolesti mokraćnih putova, bolesti uha i želučanih tegoba (Palavestra 1993, 9), no i dandanas se u nekim krajevima jantarne perle nanizane na ogrlicu koriste kod male djece za ublažavanje tegoba prigodom rasta prvih zuba. Osim toga, vjerovalo se da amuleti i talismani od jantara štite od bolesti i zlih duhova te simboliziraju zdravlje (Palavestra 1993, 9). Razmjena i trgovina ovim prestižnim dobrom započela je oko 2000. g. pr. Kr. i kontinuirano trajala, uz manje periode stagnacije, sve do vremena Rimskog Carstva (Czebreszuk 2009, 101). Prvi znakovi upotrebe jantara kao prestižnog dobra vidljivi su već u eneolitiku, no tek u vrijeme unjetičke kulture ovakva upotreba jantara doživljava procvat te, sa zlatom i broncom, čini tzv. „prestižnu trijadu“ (Czebreszuk 2009, 102).

Temelji za razmjenu i trgovinu jantantom tijekom ranoga brončanog doba kakva je nadilazila okvire ritualne razmjene, postavljeni su nekoliko stotina godina ranije, kada je potreba za velikim i stabilnim izvorima metala rezultirala širokom mrežom trgovačkih putova u cijeloj Europi (Czebreszuk 2009, 103). Prvi val trgovine jantantom, koji je počinjao na samom ishodištu sirovinskog materijala, na jugoistočnoj obali Baltičkog mora, odnosno poluotoku Sambiji i završavao u Egeji, trajao je od 2000. do 1200. g. pr. Kr. (Czebreszuk 2009, 104).

Postoje mnoge teorije o jantarnom putu, koje su manje ili više potkrijepljene arheološkim nalazima. Dvojica arheologa koji su prvi opisali i kartirali jantarni put bili su O. Montelius 1910. godine i H. M. De Navaro 1925. godine, a njihove su teorije s vremenom modificirane i nadopunjavane novim spoznajama (Palavestra 1993, 10). Tako je W.G. East definirao značajan pravac za opskrbu Balkanskog i Apeninskog poluotoka jantantom koji je išao kroz „moravska vrata“ preko Carnuntuma i Slovenije do Jadrana (Palavestra 1993, 12). Važan krak jantarnog puta u brončano doba, koji svoju važnost gubi krajem toga razdoblja, povezivao je gornji tok Rajne i gornji tok rijeke Ticino, prolazeći kroz prolaz Sv. Bernarda, spuštajući se preko Lombardije i rijeke Pad sve do sjevernog Jadrana (Palavestra 1993, 12). Na tom su prostoru, prema mišljenjima nekih arheologa, postojala tri centra za daljnju distribuciju: jedan je bio u dolini Soče, drugi u Liburniji i na Kvarneru, a treći oko ušća rijeke Pad, što upućuje na mogućnost pomorske trgovine jantantom u kojoj su Primorje i Kvarner imali važnu ulogu (Palavestra 1993, 13).

Na prostoru Hrvatske, osim Alilovaca, postoje još, uvjetno rečeno, tri lokaliteta datirana u rano ili srednje brončano doba na kojima je pronađen jantar, no, kao što ćemo vidjeti, kontekst, a time i datacija, vrlo su upitni. A. Palavestra, u svom epohalnom djelu *Praistorijski čilibar na centralnom i zapadnom Balkanu*, kao dva najstarija nalaza jantara navodi perle iz tumula u Žamnjaku i Krmedskom Novom gradu u Istri (Palavestra 1993, 46, 47). Nalaz iz Žamnaka datira u vrijeme kraja ranoga i početka srednjega brončanog doba pozivajući se na B. Čovića koji, prema tipološkim karakteristikama pronađene zdjele, cijeli nalaz smješta u taj vremenski okvir. No, situacija nije tako jednostavna kao što se može činiti! Nalazi potječu iz grobnice obzidane sa šest kamenih ploča u kojoj su bila tri pokojnika. Pronađene su dvije fragmentirane ogrlice od saltaleona, dvije jantarne perle te zdjela niskog vrata s četiri trakaste ručke. Zdjela je pronađena izvan groba, odnosno uz bočne kamene ploče na južnoj strani (Bačić 1960, 199). B. Bačić govori kako je riječ o obiteljskoj grobnici u koju se ukopavalo sukcesivno, pa zdjela pronađena izvan groba ne može poslužiti kao pouzdani parametar za datiranje jantara. U svakom slučaju ovakav je keramički oblik karakterističan za prostor Podunavlja tijekom kraja ranoga brončanoga doba. Zbog sukcesivnog ukopavanja i nepouzdanog konteksta samih nalaza vrlo je teško sa sigurnošću govoriti o vremenu kada je spomenuta perla bila priložena u grob. Kod Krmedskog Novog grada situacija je još složenija. U istoj je grobnici došlo do kasnijeg ukopa. Novi su skeleti od starih bili odijeljeni horizontalno položenim kamenim pločama. B. Bačić, koji je istraživao ovaj tumul, tvrdi kako je jantarna perla pronađena ispod kamenih ploča u donjem dijelu groba (Bačić 1957, 20). Kontekst nalaza nije siguran jer se spominju kosti ptica koje su pronađene i kod gornjih i donjih skeleta, pa se ne može sa sigurnošću utvrditi prvotni položaj jantara (Bačić 1957, 19, 20). Uz to jantarna perla nikada nije publicirana, a niti analizirana! Osim toga isti autor u prvoj objavi istraživanja tumula iz 1954. godine spominje kako su uz jantar pronađene dvije brončane naušnice ili dva ukrasa za kosu (Bačić 1957, 20, 21, Sl. 4), dok u objavi istraživanja Žamnaka iz 1960. godine spominje kako su u Krmedskom Novom gradu pronađene dvije narukvice sa spiralnim krajevima (Bačić 1960, 199). Budući da ni u jednoj objavi uz crteže nema mjerila, teško je govoriti o dimenzijama koje bi riješile pitanje da li je riječ o ukrasima za kosu ili narukvicama. Š. Batović u Praistoriji jugoslavenskih zemalja donosi rekonstrukciju tog predmeta kao narukvicu i, bez obzira što kaže da se takvi primjerci datiraju od srednjega brončanog doba, on nalaz s Krmedskog Novog grada datira u kasno brončano doba (Batović 1983, 293). U istoj objavi B. Čović, pozivajući se na radove Z. Vinskog o ostavama Lovas i Vukovar i B. Hänsela o kronologiji, dobro zaključuje da je riječ o nalazima vezanima uz početak srednjega brončanoga doba (Čović 1983, 236). Zaključno, ukoliko pretpostavimo da kontekst nalaza nije poremećen jantar i narukvica iz Krmedskog Novog grada bi se datirali u vrijeme Koszider horizonta.

Treći, upitni nalaz jantarne okrugle, ukrašene pločice potječe iz kontinentalnog dijela Hrvatske, točnije lokaliteta Bijelo Brdo, groba 121. J. Brunšmid koji je sam istraživao taj dio groblja, umjesto jantarne pločice donosi opis koštane pločice (Brunšmid 1904, 64). Navodi kako je blizu pete pokojnika pronađena ornamentirana, 50 mm široka probušena koštana pločica (Brunšmid 1904, 64, Sl. 25.5). Osim ovog nalaza u grobu 121 pronađene su još: mala karičica od tanke zlatne žice, karičica od tankog ukrašenog zlatnog lima, duga brončana igla sa širokom pločicom na glavi, plosnati šiljak brončane strelice, dva brončana gumba, masivna brončana narukvica ukrašena geometrijskim motivom te manja crna bikonična žara ljevkastog vrata i ukrasima ispunjenima bijelom inkrustacijom (Brunšmid 1904, 63 i 64, Sl. 25, 26 i 27). Mnogo godina kasnije K. Vinski-Gaparini, na temelju fotografije pronađene u arhivu Arheološkog muzeja u Zagrebu, donosi podatak kako žara ne pripada skeletnom grobu 121, već uništenom žarnom grobu (Vinski-Gasparini 1973, 30). Smatra i kako ovaj novootkriveni podatak ilustrira biritualni oblik sahrane, s time da se metalni prilozi u skeletnom grobu povezuju s kulturom grobnih humaka srednjega Podunavlja, dok se kremacija povezuje s prostorom Vojvodine, južnoga dijela Karpatske kotline, južnoga dijela srednjeg Podunavlja te s prostorom donjeg Podunavlja (Vinski-Gasparini 1973, 30). Osim ovog groba, skeletni ukop s metalnim priložima zabilježen je na lokalitetu Susek, Erdut i Orolik (Vinski-Gasparini 1973, 32). Ne temelju narukvice s ukrasom motiva ribljeg mjehura i zlatnih sljepoočničarki grob 121 datira u rani stupanj Br B2 (Vinski-Gasparini 1973, 29). J. Šimić i N. Majnarić-Pandžić u svojim radovima osvrnule su se na nalaze iz ovoga groba, kao i na podatak da žara pripada drugom grobu (Šimić 1993, 133; Šimić 2000, 14; Majnarić-Pandžić 1984, 82), no nitko nikada, uključujući i K. Vinski-Gasparini, nije spomenuo koštanu ukrašenu pločicu.

U stalnom postavu Pretpovijesne zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu uz metalne nalaze iz groba 121 izložena je i ornamentirana pločica, za koju se navodi da je od jantara. Ova pločica izgledom i ukrasom u potpunosti odgovara reproduciranoj pločici na Sl. 25.5 u Brunšmidovoj objavi (Brunšmid 1904, 64).

Ponukana oprečnim podacima o materijalu od kojega je pločica napravljena (jantar ili kost) odlučila sam prikupiti što više podataka. Uvidom u arhivsku građu Arheološkog muzeja u Zagrebu⁴ utvrđeno je da J. Brunšmid u terenskom dnevniku te u bilješkama i na crtežima s terena uvijek spominje koštanu pločicu. U skici groba detaljno je nacrtan položaj svakog predmeta, a na njemačkom jeziku opisan je svaki nalaz. Tako je ovaj sporni predmet skiciran uz noge pokojnika i opisan kao „Knochenplatte“, što u potpunosti odgovara podacima iz članka „Hrvatske sredovječne starije“ (Brunšmid 1904, 64). Uvidom u spornu pločicu, Slađana Latinović⁵ je zaključila kako se ipak radi o kosti, kao što je to već i sam J. Brunšmid zaključio. Zaključno možemo reći kako jantarna perla s lokaliteta Alilovci Lipje, pronađena u SJ 02 sonde E, za sada ostaje najstariji i jedini pouzdano datirani nalaz takve vrste na području Hrvatske.

Ovakav podatak ne čudi ukoliko znamo da se lokalitet smjestio u blizini dviju najvažnijih komunikacija toga vremena – Save i Drave, te ukoliko uzmemo u obzir činjenicu kako su *Brotlaibidoli* i putevi jantara udarili temelje brončanodobne mreže razmjene i trgovine koja će u kasnijem razdoblju doživjeti svoj vrhunac! Kolega M. Cwaliński jantarnu perlu iz Alilovaca svrstava u tip 5b prema podjeli A. Palavestre iz 1993. godine (Cwaliński 2020, 139, Fig. 4). Mogli bismo reći kako je ovaj tip prema spomenutoj podjeli najbliži Alilovačkoj perli, uz manje razlike. Naša perla je nešto izduženija, dok tipu 5b odgovaraju okruglije i zdepastije forme. Uočava se i razlika u načinu na koji je izvedena rupa. Kod tipa 5b oko rupe nema zaravnjenja, dok se kod perle iz Alilovaca primjećuje blago udubljeno zaravnjenje. M. Cwaliński zaključuje kako su ovakvi neukrašeni, jednostavni oblici perli ujedno i najstariji (Cwaliński 2020, 141).

Slika 38: Jantarna perla iz Alilovaca

⁴ Ovom prigodom najsrdačnije zahvaljujem voditeljici Pretpovijesnog odjela Arheološkog muzeja dr. sc. Jacqueline Balen te voditeljici Odjela za dokumentaciju Ani Solter na uvidu u arhivsku građu.

⁵ Na ovome podatku zahvaljujem Slađani Latinović, restauratorici metala iz Arheološkog muzeja u Zagrebu.